

V. MURAD'IN TAHTA ÇIKIŞININ VE SALTANATININ YABANCI BASINA YANSIMALARI THE REFLECTIONS OF MURAD V' ACCEDING TO THRONE AND REIGN TO FOREIGN PRESS

Aynur ÇÖMLEKÇİ*

Öz

Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilip yerine V. Murad'ın tahta çıkarılması hadisesi başta büyük devletler tarafından ilgiyle takip edildi. Büyük devletler taht değişikliği hadisesini kendi menfaatlerini esas alarak analiz edip yorumladılar. Bu hadise bazı devletler tarafından memnuniyetle karşılanırken bazı devletler tarafından hoş karşılanmamıştı. Rusya şark siyaseti hâkimiyetinin İngiltere'ye geçmesini istemediğinden Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları üzerinde büyük devletler arasında kıyasıya bir mücadele başlamıştı. Bir saray darbesi ile tahta çıkarılan V. Murad, yaşadığı ruhi bunalım ve akli dengesini kaybetmesi nedeniyle tahttan indirildi. Bu makalede V. Murad'ın 93 günlük saltanatını ihtiva eden gelişmeler özellikle dış basında yer alan haberlerden yola çıkılarak değerlendirildi. Bu yüzden taht değişikliği ve V. Murad'ın 93 günlük saltanatının yabancı basına yansımalarında arşiv belgeleri, yabancı gazeteler ve ilgili eserlerden faydalandı. 1876 Hükümet darbesinde iddia edilen İngiltere'nin desteği ve müdahalesi birincil ve ikincil kaynaklar ışığında tartışıldı.

Anahtar Kelimeler: Sultan Abdülaziz, V. Murat, Mithat Paşa, Hüseyin Avni Paşa.

Abstract

The event of the dethronement of Sultan Abdulaziz and instead the enthronement of Murad V was followed with interest by great states. The great states analyzed and interpreted the event of the throne replacement based on their own interests. This was welcomed by some states and was not welcomed by some others. Since Russia did not want its hegemony over orient policy to pass to UK, a fierce struggle between the great states had begun on the territory of the Ottoman Empire. Murad V, enthroned with a palace coup, and because of his spritual depression and loss of mental balance, had been dethroned. In this article, the developments that included the Murad V's 93-day reign were evaluated based on the news especially in the foreign press. For this reason, archive documents, foreign newspapers and related works were used in the reflection of the throne replacement and the 93-day reign of Murad V for the foreign press. The support and intervention of the UK alleged in the 1876 coup d'état was discussed in the light of primary and secondary sources.

Keywords: Sultan Abdulaziz, Murad V, Mithat Pasha, Huseyin Avni Pasha.

Giriş

21 Eylül 1840 tarihinde Sultan Abdülmecid'in büyük oğlu olarak dünyaya gelen V. Murad, 30 Mayıs 1876'da 33. Osmanlı padişahı olarak tahta çıkmıştır (Hüseyin Hıfzı, 1340 2). Sadece 93 gün süren saltanatı dolayısıyla Osmanlı tarihinin en kısa tahtta kalan padişahı olarak bilinmektedir. Her ne kadar babası Abdülmecid, Abdülaziz'in yerine V. Murad'ı veliaht ilan etmek istemişse de bunda başarılı olamamıştır. (Danişmend, 1972, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, (IV, 265-284). Hatta bu durum dış basında da yer bulmuş ve İngiliz gazetesi *Chicago Daily Tribune* sütunlarında Abdülmecid'in aslında V. Murad'ı tahta görmek istediği, Sultan Abdülaziz'in tahta geçişinden duyduğu rahatsızlığı ifade eden satırlar dikkat çekmiştir (*Chicago Daily Tribune*, 26 Haziran 1876).

Şehzadelikten itibaren iyi bir eğitim alan V. Murad Türkçe, Arapça kitabet ve divan edebiyatı gibi derslerin yanı sıra Gardet isimli bir Fransız hocadan Fransızca dersleri ve Guatelli Paşa ile Augusto Lombardi isimli iki İtalyan müzisyenden de piyano dersleri almış ve pek çok şarkı bestelemiştir. (Ahmed Saib, 1326, 8). Veliahtlığı döneminde çok iyi bir tahsil ve terbiye almış olmasından dolayı hitabeti, üslubu, nezaketi ve iyi derece Fransızca konuşması Avrupa hükümdar ve prenslerinin takdirini kazanmasına sebep olmuştur (Ahmed Saib, 1326, 9). Onun eğitimine dair bilgilere yine dış basında rastlamak mümkündür. *Le Temps* gazetesinde V. Murad'ın Fransızca konuşabilmesinin bir avantaj olarak görüldüğü böylece yabancı elçilerle tercümana gerek kalmadan diyaloga geçebildiğinden söz edilmektedir (*New York Times*, 31 Mayıs 1876).

V. Murad, veliahtlığı döneminde Avrupa'dan edebî ve felsefî kitaplar getirtti (*Chicago Daily Tribune* 26 Haziran, 1876). Meşrutiyet ve demokrasi taraftarı fikirlerinin ortaya çıkmasında batı kültürünün yanı sıra temas halinde olduğu Yeni Osmanlıların tesiri büyüktü (Danişmend, 1972, (IV, 266). Amcası Abdülaziz'in

* Öğr. Gör., Sakarya Üniversitesi.

1863 yılının Mart ayında Mısır'a, 1867'de de Avrupa'ya yaptığı seyahatlere katıldı. Bu esnada dönemin İngiltere Veliha'dı VII. Edward ile tanışıp dost olması, onun masonluk teşkilatına girmesi ve Avrupa'daki fikir ve siyaset hayatını takip etmesi bakımından etkili oldu (V. Murad, 1995, *Osmanlı Ansiklopedisi*, (XII, 230-241). Velihahtlığı döneminde çok iyi bir tahsil-terbiye almış olmasından dolayı hitabeti, üslubu, nezaketi ve iyi derece Fransızca konuşması Avrupa hükümdar ve prenslerinin takdirini kazanmasına sebep oldu (Ahmed Sâib, 1326, 9). Onun Avrupa'da dikkat çekmesi amcası Abdülaziz'i rahatsız etmiş, bu sebepten dolayı kendisini İstanbul'a geri göndermek istemiştir (Çabuk, 2002, *Kuruluşundan Cumhuriyet'e Büyük Osmanlı Tarihi*, (IX, 131-132). Ancak Ali ve Fuat Paşaların araya girmesiyle kararından vazgeçtiyse de İstanbul'a döndüğünde V. Murad'a olan olumsuz tutumunu sürdürmeye devam etti (Ahmed Sâib, 1326, 9). Seyahatten döndükten sonra Sultan Abdülaziz tarafından Kadıköy'de ki Kurbağalıdere köşkünde göz hapsine alındı. Zevk ve eğlenceye düşkün olan V. Murad, Sultan Abdülaziz'i tahttan düşürmek için köşkte düzenlediği ziyafetlerde Namık Kemal, Ziya Bey gibi Yeni Osmanlılarla sık sık görüşerek gelecekteki meşrutiyet yönetiminin temellerini atmaktaydı (V. Murad, *Osmanlı Ansiklopedisi*, 1995, (XII, 230).

Meşrutiyet yönetimi taraftarı olan Mithat Paşa, Sultan Abdülaziz'i tahttan indirip yerine V. Murad'ı tahta geçirmek için Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nden belli başlı kişilerle ve V. Murad ile görüşmeye başladı. Mithat Paşa bu emeline ulaşmak için birkaç adamı vasıtasıyla el altından İstanbul'da medrese talebelerinin ayaklanmasını sağlamıştır. Ayaklanma sonucunda taht değişikliğini yapabilmek için mevcut kabineyi görevden uzaklaştırıp yerine yeni kabineyi kurmuştur. Yeni kurulan kabinede Mithat Paşa meclis-i vükela üyeliğine, Mütercim Rüştü Paşa sadarete, Hasan Hayrullah Efendi şeyhülislamlık ve Hüseyin Avni Paşa'da seraskerlik makamına getirilmiştir. "*Erkân-ı erbaa*" olarak tarihe geçen bu kadro, devletin içinde bulunduğu ekonomik iflastan Sultan Abdülaziz'i sorumlu tutarak tahta bulunduğu müddetçe devlet işlerinin yoluna girmeyeceğini düşünmüştür. Erkan-ı hal kadrosunun lokomotifi olan Hüseyin Avni Paşa, Sultan Abdülaziz'in hal' edilmesi planının rahatlıkla icraata konulması için ordu ve donanmanın da kazanılmasını zaruri görüyordu. Bu yüzden hal' tertibine Harp Okulları Kumandanı Süleyman Paşa'yı, Şûra-yı Askerî Reisi Redif Paşa'yı ve Bahriye Nazırı Kayserili Ahmet Paşa'yı da dâhil etti (Demir, 2018, 39-44).

V. Murad'ın Tahta Çıkışı

Sultan Abdülaziz'i tahttan indirecek olan "*Erkân-ı erbaa*" kabinesi 26 Mayıs 1876 tarihinde darbenin plânını istişare etmek ve son kararı vermek için Hüseyin Avni Paşa'nın Paşalimanı'n da bulunan yalısında bir araya geldiler (Demir, 2018, 39-44). Darbe tarihi 31 Mayıs 1876 olarak planlanmışken Abdülaziz'in durumdan haberdar olma ihtimaline karşı bu tarih bir gün önceki geceye alındı (Öztuna, 2003, 47). 29 Mayıs'ı 30 Mayıs'a bağlayan gece yarısından hemen sonra Hüseyin Paşa'nın emriyle Süleyman Paşa yanına aldığı iki bölük asker ve beş altı zabıt ile Dolmabahçe Sarayı'nı kuşattılar. Boğazdaki savaş gemilerinin de toplarını saraya doğru çevirdiler. Süleyman Paşa zabıtlarla V. Murad'ın dairesinin önüne geldi. (Palmer, 1995, 224). Darbenin bir gün sonra yapılacağını bilen V. Murad, Süleyman Paşa'nın maiyetindeki adamlarla birlikte içeriye girdiğini görünce o esnada tutuklanacağı endişesiyle dairesinden çıkmak istemedi (Demir, 2018, 45). Tahta geçişi sırasında yaşadığı bu olay zevk-ü sefa ya düşkünlüğünden dolayı zayıf düşen sınırlarına olumsuz etki etti (Terzi, 2011, 73). Süleyman Paşa durumu V. Murad'a izah ederek ikna etti ve nihayetinde dairesinden çıkmasını sağladı. Süleyman Paşa, V. Murad ile birlikte kendilerini faytonda bekleyen Hüseyin Avni Paşa'nın yanına gitti (İrtem, 2003, 8). Daha sonra şiddetli fırtına ve sağanak halinde yağan yağmur altında kendilerini rihtimde bekleyen bir kayığa binerek Sirkeci İskeleyi'ne oradan da bir arabayla Beyazıt'ta ki Serasker Kapısı'na geçtiler. Hızla gelişen bu olaylar nedeniyle yaşadığı gerilim V. Murad'ın daha da paniğe kapılmasına neden oldu (Terzi, 2011, 73). Bab-ı Serasker Kapısı'na geldiklerinde Sadrazam Rüşdü Paşa, Mithat Paşa, Namık Paşa ve Şeyhülislam Hayrullah Efendi tarafından karşılandı ve Daire-i Hümayûn'a götürülen V. Murad'a sadrazam, şeyhülislam ve diğer bazı devlet erkânı biat ettiler (Aksun, 1994, 300).

V. Murad'ın tahta çıkışı renkli görüntülere sahne oldu ve biât merasimi esnasında nükteleri ve tuhaflığı ile meşhur olan Vehbi Mollayı görünce gülümsemekten kendini alamadığı ifade edilmektedir. İstanbul'daki ruhani reisler de V. Murad'ın tebrikine geldiler fakat ruhbanların ve papazların kara cübbeleri ile kalabalık halinde ilerlediğini görünce ürktüğünden bazı kaynaklarda bahsedilmektedir. V. Murad'ın bu tavırlarından sınırlarının bozuk olduğu yorumu yapılmıştır (Aksun, 1994, 310-311).

Sultan Abdülaziz'in hal'i ve yerine V. Murad'ın tahta çıkışı sırasında yaşanan gelişmeler hem yerli hem de yabancı basında dikkat çekerek çeşitli haberlere konu olmuştur. *The Times* gazetesinin muhtelif yerlerde bulunan muhabirleri tarafından söz konusu taht değişikliği ile ilgili "*Doğu Sorunu*" başlığı altında gönderilen haberler ilgi çekici detaylar barındırmaktadır. Sultan Abdülaziz'in tahttan indirildiği gün İngiltere Kraliçesi Victoria'nın İstanbul'daki elçisi Sir Henry Elliot'a yazdığı sıra dışı mektup İtalyan gazetesi *Dritto* tarafından büyük harflerle basılmıştır. Berlin'den servis edilen habere göre, Kraliçe Victoria'nın Sultan

Abdülaziz'in tahttan indirildiği gün kadınlık duygularının etkisinde kalarak dokuz yıl önce misafir ettiği Sultan Abdülaziz'in hayatıyla ilgili endişeye kapıldığı ve Sir Henry Eliot'a telgraf çekerek "Abdülaziz, benim misafirim oldu ona göz kulak olun" ihtarında bulunmuştur. Lord Derby ve Mr. Diareli, Sultan Abdülaziz'in sağlığının yerinde olduğunu sadece tutuklandığını söyleyerek Kraliçe Victoria'yı sakinleştirmeye çalışmış fakat Sir Henry Elliot'un suikasta kurban gitmesinden dolayı kraliçenin bu isteğini yerine getirememiştir. Ayrıca gazete Kraliçe Victoria'nın Abdülaziz'in tahttan indirilmesi için danışmanlarının aklına uyup bir darbe plânına ortak olduğundan dolayı ruhunun derinliklerinde derin bir keder ile pişman olup ağladığı haberini yapmıştır (The Times, 13 Haziran 1876).

Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahatine katılan V. Murad'ın Koblenz şehrinde Prusya kralı ve kraliçenin vermiş olduğu ziyafette kültürü, görgüsü ve terbiyesiyle kraliçenin dikkatini çekmişti. Bu yüzden Almanya, çekmiş olduğu telgrafla Sultan V. Murad'ın tahta geçmesiyle ondan beklentilerinin yüksek olduğunu belirtti. Telgrafın ilerleyen bölümlerinde bazı yayın organlarında Avrupa'yı aldatmak amacıyla Sultan Abdülaziz'in aleyhinde maksatlı olarak haberlerin çıktığını fakat bu haberlerin asılsız olduğunu beyan ediliyordu. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), HR. SYS. 1913./2630). Mayıs 1876 tarihi itibarıyla taht değişikliği ile ilgili gerek saray kanadından alınan gerekse farklı basın kaynaklarından alınan bilgilerin etkisiyle detayların biraz daha arttığı görülmektedir. *The Times* gazetesi Paris muhabiri *Le Temps* gazetesinden bazı yorum ve ilginç bilgileri aktarmıştır. Taht değişikliği hadisesinin arkasındaki motivasyon kaynağı olarak Hüseyin Avni Paşa gösterilmiştir. Haberin ilerleyen bölümlerinde detaylarına inilerek Serasker Kapısı'na gelince Vezir-i Azam ve Mithat Paşa tarafından karşılandıklarını ve akabinde de Sultan Abdülaziz'in hal'ine dair bir ferman imzalatıldıklarını ve bu fermanın içeriğinde de Sultan Abdülaziz'in ailesiyle birlikte Dolmabahçe Sarayı'ndan Topkapı Sarayı'na yerleşmeleri emrinin yazılı olduğu açıklanmıştır. Bu durum Sultan Abdülaziz tarafından büyük bir öfkeyle karşılanmış ve Murad için "Murad'ın böyle bir bitki olduğunu bilseydim, onu zehirli suyla beslerdim" ifadelerini kullanmıştır (The Times, 7 Haziran 1876).

The Times, Sultan Abdülaziz'in hal edilmesinden V. Murad'ın tahta çıkması konusuna geçerek halkı selamlama töreninden bahsetmektedir. Haberi yazan muhabir selamlama törenini bir doğa olayı gibi tasvir ederken ana figür olan V. Murad'dan bir kibarlık ve nezaket abidesi gibi bahsetmiştir. Okurlarını olayın içerisine çekmek için bir resim çizer gibi yaşanan olayı başından sonuna kadar ayrıntılı bilgilerle okuyucularına sunmuştur. Şafak vaktiyle Harbiye Nezaret'i'nin kapılarının açıldığını ve V. Murad'ın babası Abdülmecid'den kalma bir kibarlık ve nezaketle halkı selamladığı ifade edilerek Mithat Paşa'nın da bu tören sırasında General Hüseyin Avni Paşa'ya "bir erkek gibi dik dur çünkü Allah'a şükür artık doğrudan yüzüne bakılmasına kızmayacak bir sultanımız var" dediğinden bahsedilmiştir. Mithat Paşa'nın generale söylediklerini duyan halkın Mithat Paşa'nın sözlerinin çok doğru olduğunu lakin saray adamına yakışmadığını ifade ettiklerini belirtmiştir. Mithat Paşa'nın Sultan Abdülaziz ile ilişkilerinin bozulduğunu Paşa'nın davranışlarından anlamaktayız. Nitekim Paşa, padişahın yüzüne doğrudan bakarak, sultanın karşısında bıyıklarıyla oynama saygısızlığında bulunmuştur. Tellallar ise taht değişikliğini büyük bir heyecanla "V. Murad Osmanlı İmparatorluğu'nun sultanı oldu, Sultan Abdülaziz tahttan indirildi. Allah, yeni sultana rehberlik etsin ve eskisini de bağışlasın!" cümleleriyle halka duyurdular (The Times, 7 Haziran 1876). Akabinde Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesine dair fetva okunup, fetva gerekçesinde Abdülaziz'in cinnet geçirdiği devlet işlerinden anlamadığı açıklandı. Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinden sonra da tellallar ve basın yoluyla V. Murad'ın tahta çıkışı ilan edilerek denizden ve karadan top atışları yapıldı. Sultan Abdülaziz'de atılan top sesleriyle V. Murad'ın tahta çıkmasından haberdar oldu. V. Murad'ın tahta çıkışı halkın genelinin istediği bir olay olarak dış basında yer aldı (Terzi, 2011, 73).

V. Murad ile İspanya kralı XII. Alfonso'nun tahta çıkışı aynı döneme denk geldiği için dönemin basını iki hükümdar arasında kıyaslamalar yapmaktan da geri kalmadı. Bu kıyaslamalara örnek olarak *Chicago Daily Tribune'* de ki haberde V. Murad'ın tahta çıkışını kutlamak için İstanbul halkının düzenlediği şenliklerde meydana gelen sevinç gösterilerinin XII. Alfonso'nun için Barselona, Valensiya ve Madrid'de yapılan şenliklerdeki heyecandan fazla olduğunu belirtmesi gösterilebilir. Zira İspanya kralının yaşının küçük olmasından dolayı İspanya halkının kaygıları varken Türk halkının böyle bir tereddütleri olmadığını halk tarafından büyük bir olgunlukla ve neşe içinde kabul edildiği ifade edilmiştir (Chicago Daily Tribune, 28 Haziran 1876).

Gelişmeleri yakından takip eden İngiliz gazetelerinden *Chicago Daily Tribune* gazetesi dünyadan haberler başlığı altında Türkiye ile ilgili olarak "Karanlıktaki Türkiye Barışçıl Bir Devrim Yaşadı" manşetini atarak taht değişikliğini haber yapan diğer İngiliz gazetelerinin başlıklarını konu edindi. 30 Mayıs tarihli *Washington D. C* gazetesinden Sultan Abdülaziz'in tüm halkın ortak kanaati ile tahttan indirildiğini ve halefi

V. Murad'ın Osmanlı İmparatorluğu tahtına geçtiğini ve *Pall Mall Gazette*'den İstanbul'daki taht değişikliğinin halkın huzurunu bozmayacak şekilde gerçekleştirildiği haberini aktardı. 30 Mayıs günü Avam Kamarası'nda da Dışişleri Müsteşarı Mr. Bourke'nin, Londra'daki Türk Büyükelçi ve İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi'nden aldığı bilgiye dayanarak Dışişleri Bakanı Lord Derby 'ye Sultan Abdülaziz'in tahttan indirildiğini ve halefi V. Murad'ın sultan ilan edildiğini bildirdi (*Chicago Daily Tribune*, 31 Mayıs 1876).

Chicago Daily Tribune gibi *The Times*' da bu gelişmenin halk tarafından kabul gördüğünü beyan etmiştir. *The Times*, V. Murad'ın halkın genelinin isteğiyle tahta çıktığı haberinden bahsetmiş fakat daha sonra bu düşüncüyü manipüle etmek için Osmanlıda işlerin Çin'deki gibi karanlık olduğunu bu yüzden muhteşem değişimin arkasındaki gerçekleri görmek için İstanbul'dan yapılan resmi açıklamalardan ziyade olay ve olgulara bakmak gerektiğini belirtmiştir. Beşkardeşini iple boğdurarak öldüren II. Murad örneğini vererek o dönemden beri sarayın politikalarında görünür bir gelişmenin olmadığını Türk sarayının kasvetli atmosferinde entrika ve komplonun her zaman var olduğu gerçeğini anlatmıştır. V. Murad'ın tahta çıkış hadisesinin bir halk hareketi olmadığını ancak sarayın bir komplosu olabileceğini savunmuştur. Anlatmış olduğu olaylar silsilesine dayandırarak Sultan Abdülaziz'in medrese talebelerinin ayaklanması sonucunda tahttan indirilmesi olayını 1807 tarihinde şeyhülislam tarafından tahttan indirilen Sultan Selim hadisesine benzetmiştir. (*The Times*, 5 Haziran 1876).

Tahttan indirildikten sonra Sultan Abdülaziz ve ailesi Topkapı Sarayı'na nakledildi fakat yerleştirilmeleri sırasında sarayın fiziki şartlarının uygun olmadığı görüldü. Sarayın tadilatı yapılmadan yerleştirildiğinden yağın yağmurdan kendisinin ve çocuklarının sırlıklam ıslanması Sultan Abdülaziz'i oldukça incitti. Bu şartlarda sarayda üç gün kalan Sultan Abdülaziz hem Murad'ı tebrik etmek hem de yardım istemek amacıyla bir mektup kaleme aldı. V. Murad tarafından Sultan Abdülaziz'in bu isteği kabul edilerek Feriye Sarayı'na nakledildi (*Demir*, 2018, 46-48).

Sultan Abdülaziz'in Ortaköy'de ki Feriye Sarayı'na taşınmasının ardından 4 Haziran 1876 gecesi Sultan Abdülaziz'in tartışılacağı ölümü vuku buldu. Çerkes Hasan Sultan Abdülaziz'in ve Neş'erek Hanım'ın ani ölümünden duyduğu üzüntünün etkisiyle bir suikast plânı tertiplemiştir. Karakterinin ve intikam duygularının etkisiyle harekete geçen Çerkes Hasan, Mithat Paşa'nın konağında büyük yankı uyandıran olayını gerçekleştirmiştir (Serkan Yazıcı- Alperen Demir, 2017, 96). Cinayetlerle örülmüş saray politikaları Batı tarzında yetiştirilen V. Murad'ın hem karakterine hem de nezaketine ters düştüğünden meydana gelen bu olaylar psikolojisini çok bozmuştu (Palmer, 1995, 225). V. Murad'ın yaşanan olayların etkisiyle atına ters binmek istediği, saray merdivenlerinden arka arkaya yürüyerek çıkıp inmeye uğraştığı, oturduğu büyük odanın bir ucundan diğerine koştuktan kendini alamadığı gibi uykusunda "Kan istemem, sultanlık istemem" diye bağırarak uyandığı rivayet edilir. Hatta Yıldız Kasrı'nda gezerken cinnet geçirecek elbiseleriyle kendini havuza attığından bahsedilir (Terzi, 2011, 77).

V. Murad'ın hükümdarlığının ilk iki haftasında meydana gelen hadiseler yüzünden ruhsal dengesi alt üst olmuştu (Palmer, 1995, 225). Tahta çıkışının ilk haftasında Eyüp'te yapılması gereken kılıç kuşanma merasimi de kısa saltanatı süresince gerçekleşmemiştir. (Terzi, 2011, 75) Alan Palmer'ın sözleriyle "Bizans'ın yıkılmasından bu yana kılıç kuşanmadan tahta çıkan ilk padişah" olmuştur (Palmer, 1995, 225). V. Murad'ın Eyüp'te yapılması gereken kılıç kuşanma törenin hep ertelenmesi yabancı basın kaynaklarında da haber olmuştur. *The Times of India* gazetesi bir yandan Osmanlı hükümet kanadından bir yandan da Avrupa kaynaklarından aldıkları bilgilerden yararlanarak bu sansasyonel olay hakkında bir yargıya varma gayreti içindeydi. Saray geleneklerine göre V. Murad'ın Eyüp Camisi'nde altı gün içinde kılıç kuşanma töreninin yapılması gerekirken günlerce hatta haftalarca ertelendiğinden bahsetmekteydi. 15 Haziran Perşembe günü yapılması gereken törenin bilinmeyen bir sebeple ertelendiğini ama 19 Haziran pazartesi günü gerçekleşmesinin beklendiğini ifade etmiştir. Her erteleme için yapılacak olan dini ve siyasi törene daha görkemli yapılması için ek masraflar getireceğinden bahsetmiştir. 19 Haziran'da yapılacak kılıç kuşanma törenine Edirne ve İzmit'ten tren ve vapurlarla kalabalığı artırmak için insanlar getirileceğini, Fransa ve İngiltere'nin de büyük filolarla katılacağını, İtalya'nın da İzmir'de bulunan deniz filosunu göndereceğini belirtmiştir. Fransa, İngiltere ve İtalya filolarına ek olarak Avusturya, Almanya, İspanya, Yunanistan, Amerika ve Rusya'nın da gemilerini göndereceğini bu yüzden yapılacak olan kılıç kuşanma töreninde doğu sularında bugüne kadar görülmemiş kalabalığın oluşacağını hatta bu kalabalığın Kırım Savaşı'nda bile görülmediğini iddia etmiştir (*The Times of India*, 13 Temmuz 1876).

V. Murad tahta geçtiği gün ilk işi Ziya Bey'i Başkâtip tayin ederek sürgünde bulunan Namık Kemal, Mithat Paşa, Ebuzziya Tevfik, Mustafa Nuri ve İsmail Hakkı Efendi'nin saltanat merkezine dönmeleri için bir ferman hazırlamak oldu ve bu emrinin hemen yerine getirilmesi içinde Sadrazam Rüşdü Paşa'ya emir verdi. Rüşdü Paşa, Ziya Bey'e karşı gelince görevinden azledilerek yerine Sadullah Bey tayin edildi (Aksun, 1994, 334). *New York Times* gazetesinde Yeni kabinede Mithat Paşa'nın Sadrazam olacağı Fransa Büyükelçisi

Sadık Paşa'nın da maliye bakanı olacağı ifade edildi (New York Times, 31 Mayıs 1876). Süleyman Paşa ferikliğe tayin edilirken Ahmet Celal ve Hüseyin Galip Beyler ise albaylığa terfi edip V. Murad'ın yaveri oldular (Kuntay, 1956, (II, 721).

Sultan Abdülaziz'in müsrifliğinden ötürü V. Murad ilk olarak ekonomiyle yakından ilgilendi. V. Murad tahta çıkınca devletin maliyesini düzeltmek için bir takım ciddi tedbirler aldı. Alınan bu tedbirleri de halka duyurmak için yayınlamış olduğu fermanla padişahın yıllık tahsisatından altmış bin kesenin kesileceği, Hazine-i Hassanın olan Ereğli madenin, bazı çiftliklerin, fabrikaların maliyeye bırakılacağı halka ilan edildi (Kuntay, 1956, (II, 741-742). V. Murad'ın ekonomiyi düzeltmek için aldığı tedbirler farklı basın kaynaklarında da haber oldu. *Chicago Daily Tribune* gazetesi muhabiri, V. Murad'ın ekonomik alandaki girişimlerine dikkat çekmek için dönemin İspanya Kralı XII. Alfonso ile kıyaslamalar yaparak manşetlerine taşımış ve her iki hükümdarın da kişisel harcamalarında tasarrufa gideceklerini belirtmiştir. XII. Alfonso'nun, İspanya kraliçesi I. İsabella'dan, II. İsabella'ya kadar olan dönemde saraya ait katı davranış kurallarını esnetmek istediğini buna karşılık yeni Osmanlı İmparatorunun da aynı fikirde olduğu vurgusunu yapmıştır. Bu fikrinin doğruluğunu ispatlamak için de V. Murad'ın tahta çıkış töreninde halkı selamlarken sade bir askeri kıyafetle halkın karşısına çıktığını hatta kıyafetinin üzerinde süsleme veya rütbesinin bile olmadığını mütevazı bir şekilde halkı selamladığı gibi ayrıntılar haberde mevcuttur. Muhabir, haberin ilerleyen kısımlarında da kıyaslamalarını devam ettirerek Madrid'de ve İstanbul'da vatandaş kral devrinin başladığını, padişahın huzuruna gelen hiç kimsenin artık el pençe divan durmayacağını ve bir Tanrı görmüş gibi secdeye kapanıncasına başını önüne eğmek zorunda olmayacağı şeklinde yorumlarda bulundu. (*The Times of India*, 13 Temmuz 1876). *The Times of India* gazetesi de olayı geniş bir şekilde ele alan ve yorumlayan haber kaynakları arasındadır. 13 Temmuz tarihli nüshasında Murad'ın tahta çıkmasıyla beraber maliyeyi rahatlatmak için gereksiz harcamaları azalttığını donanma ve silah alanında çalışan işçilerin pek çoğunun çıkarıldığını zira iki büyük zırhlı geminin yapımının hala devam etmekte olduğu vurgusunu yapıyordu. İlerleyen bölümlerinde de boğazda yüzen bazı zırhlı gemilerin satışa çıkarılacağını ve hanedanlıktan alınıp devlete devredilen Ereğli'deki kömür madenleri ve diğer madenlerin bir komisyona verileceği ve bu komisyonun da madenleri kamu yararına en çok fayda getirecek şekilde düzenleyeceği detayları aktarıldı. Boğazın her iki tarafında işe yaramayan saray, köşk ve bahçeler saltanat bütçesine yük olmaktan çıkarılması için hükümetin her türlü yatırıma teşvikte bulunacağı ve böylece alınan bu tedbirlerle yabancı sermayeyi ülkeye çekmeyi başaracağı izahatı yapılarak başaracağı belirtildi (*The Times of India*, 13 Temmuz 1876).

New york Times gazetesi, "Türk İhtilâli" manşetinin altına diğer ülkelerde ki çeşitli gazete haberlerini alarak taht değişikliği ile ilgili ortak payda da buluşan haberleri verdi. Bu haberlerden ilkinin *Le Temps* adlı Fransız gazetesinden aldı. *Le Temps* gazetesi Sultan Abdülaziz'in halkın çoğunluğuyla tahttan indirildiğine dair Fransız Dış İşleri Bakanı Dük Decazes'e şifreli bir bilginin geldiğini belirtirken diğer taraftan bunun bir sarayın komplosu olabileceği ihtimaline okurların dikkatini çekmek için medrese talebelerinin halifeliği bırakmasını istemeleri üzerine Sultan Abdülaziz'in tahttan çekildiğini yazdı (*Newyork Times*, 31 Mayıs 1876).

Avrupa Devletleri bilhassa İngiltere Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulması için Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesini ve V. Murad'ın tahta geçmesinin gerekli olduğunu düşünüyor ve bu yüzden Osmanlı Devleti'nde bir hükümet darbesini bekliyorlardı. İstanbul'da ortaya çıkan taht değişikliği meselesi Avrupa kamuoyunu ziyadesiyle meşgul etmesi Şark meselesinin önemini daha da artırdı. Avrupa Devletleri saltanat merkezinde cereyan eden hadiseleri anlamak için mecburen bütün bakışlarını İstanbul'a çevirdiler. Osmanlı Vükelâsı, önceki padişah ve yeni padişah Avrupa ahalsinin sürekli dedikodu konusu oldu. Muhabirlerin verdikleri bilgiler dünyanın her yerinde büyük bir hevesle okunmaya başlandı (Ahmed Saib, 1326, 21-22).

Osmanlı İmparatorluğu'nda ki taht değişikliği bazı devletler tarafından güzel karşılanırken bazı devletlerde hoşnutsuzluğa neden oldu (Ahmed Saib, 1326, 23). İngiltere V. Murad'ın tahta çıkışından memnuniyet duydu. İngiliz devlet adamları V. Murad'ın tahta çıkmasından memnun olacaklarını Hüseyin Avni Paşa'ya tahta çıkmasından on üç ay evvel söylemişlerdi (Kuntay, 1956, 764). Dönemin İngiliz Büyükelçisi Sir Henry Elliot'un V. Murad'ın veliahdlığı döneminde başlayan dostluğu ve Elliot'un, Mithat Paşa ve ekibiyle yakın diyalogu neticesinde Sultan Abdülaziz tahttan indirildi. Sir Henry Elliot, Londra 'ya döndükten on bir yıl sonra *Nineteenth Century* dergisinde Mithat Paşa ile olan münasebetlerini, Sultan Abdülaziz döneminin son yıllarını, Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesini, V. Murad Dönemi'ni ve İstanbul'daki siyasi atmosferi kendi bakış açısıyla değerlendirdi. Bir mason locası olan Grand Orient De France'nin bir şubesi İstanbul'da kuran Rum Cleanthi Scalieri'nin de Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilip

yerine V. Murad'ın getirilmesi için Sir Henry Elliot ile yakın temasta olduğu anlaşılmaktadır (Çelik, 1993, 173-186).

New York Times gazetesinde, Sultan Abdülaziz'i tahttan indiren ve V. Murad'ı tahta getiren kişilerin İngiliz etkisinde oldukları iddia edilmektedir. İngiliz devlet görevlilerinin bu hükümet darbesinin önceden haberinin alındığını bu yüzden büyük ölçüde İngiltere'de tutulan Türk tahvillerinin Londra borsasında yükselişe geçtiğini ifade etmiştir. Ayrıca yukarıda verdiği bilgileri çürütmek için kıvrak İngiliz zekâsıyla şu ifadelerle yer vermiştir: "Hint Okyanusu'nun kontrolünü elinde bulunduran Büyük Britanya'nın çok önceden bu krizin yaşanacağından haberi olsaydı kuzeyli güçlerin planlarına katılmayı reddederdi". İngiltere'nin hükümet darbesinden çok önce değil de kısa bir süre önce haberdar olduğunu iddia etmektedir (*Newyork Times*, 31 Mayıs 1876).

V. Murad'ın tahta geçiş hadisesine İtalyan Hükümeti tarafından da olumlu karşılanmıştı. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA), HR.TO., 278/54). V. Muradın tahta çıkışı Viyana büyükelçisi Fitzio tarafından da olumlu bir vakanın gerçekleşmiş olması anlamında değerlendirilmiş ve imparatorluğun bütünlüğünü koruyacak bir padişah olarak kabul edilmiştir. Yenilik taraftarlarının vatansız eylemlerde bulunabilmesi adına V. Murad onlara imkân yaratacak bir figür olarak algılanmıştır. Ayrıca Avusturya hükümeti mali sorunların üstesinden gelebilmek için ortak bir ekonomik bütçe önerisinde bulunmuştur (Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA), HR.SYS.,160/17). Fransa Hükümeti de taht değişikliği sıcak bakarak Mösyö Volinski'nin konsolos olarak tayin edilmesi isteğinde bulunmuş böylece yeni hükümetten beklentilerini dile getirmiştir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA), HR. TO., 79/60). Almanya'da V. Murad'ın tahta geçiş olayını memnuniyetle karşılamıştır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA), HR. SYS., 1913/26).

Fransa ve diğer Avrupa devletleri hükümet darbesini memnuniyetle karşılarken Rusya bu taht değişikliğinden hiç memnun olmamıştı. *The Times* gazetesinin muhtelif yerlerde bulunan muhabirleri V. Murad'ın tahta çıkışının yankılarını haber yaptılar. Fransa'da ki yankıları *Le Temps* gazetesinden alan *The Times* gazetesi muhabiri İngiliz, Fransız ve İtalyan savaş gemilerinin bayrak çekerek yeni sultanı tanıdıklarını Rusya'nın ise bunu yapmadığı haberini aktardı (*The Times*, 7 Haziran 1876). Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi İstanbul'da bulunan İgnatıyef siyasetinin sonu demektir. Bu yüzden Rus imparatoru Hükümet darbesini büyük bir şaşkınlık ve üzüntü içinde karşılamıştı (Hüseyin Hıfzı, 1340, 6, Hükümet darbesinin gerçekleştiği sırada Rus İmparatoru II. Alexander Almanya'da bulunuyordu. Vak'a sabahı imparator misafirleriyle çay içerken vak'a'ya dair İstanbul'da bulunan elçi İgnatıyef'ten aldığı telgrafı Gorçakov telaşla imparatora okur. Rus imparatoru II. Alexander neye uğradığını şaşırarak elinden çay fincanını düşürür. İmparator şaşkınlıktan on dakika kadar konuşamaz ancak orda bulunan diğer misafirlerin tesellisiyle bir müddet sonra kendine gelir). Rusya, Sultan Abdülaziz'in tahttan indirildiği dönemde şark politikasından dolayı Osmanlı İmparatorluğu ile yakinen ilgileniyordu. Rusya Büyük Petro'dan itibaren Osmanlıların elinde mahvolan Bizans imparatorunun intikamını almak, Ayasofya camiine haçlı bayrağı dikmek, İstanbul ve boğazları ele geçirip Akdeniz'e çıkmak ve bu vasıta ile Hint ve Güney Asya yollarını ele geçirerek yeni sömürgeler elde etmek için şark siyasetini başlatmıştır. Rusya'nın, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki siyaseti İngiltere ile aynı olduğundan menfaatleri çakışmaktadır. Her iki devletinde sömürgelerine giden yol Osmanlı İmparatorluğu'ndan geçtiğinden coğrafi konumu siyasi önemini gündeme getirmektedir. Bu yüzden İngiltere, Rus saldırısına karşı Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumayı en önemli politika haline getirmiştir (Ahmed Saib, 1326, 25). Diğer taraftan dönemin büyük devletlerinden biri olan Fransa'da imtiyazlı ticaret antlaşmaları ile Osmanlı Devleti nazarında itibarlı bir konumda bulunduğundan Osmanlı Devleti'nin diğer Avrupa Devletleri ile olan meselelerinde arabuluculuk vazifesini üstlenmiştir. Fransa'nın dostane politikası I. Napolyon'a kadar devam etmiş I. Napolyon'dan sonra koruduğu Osmanlı topraklarını diğer büyük devletlere kaptırmamak için şark siyasetine muhalefet göstermeye başlamıştı. Fransa'da, İngiltere gibi Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma siyasetini başlatmıştı (Ahmed Saib, 1326, 26). *New York Times*, *Le Temps* gazetesinden almış olduğu bir haberde Rus Büyükelçi İgnatıyef'in Fransa Büyükelçisi Dük Decazes'i ziyaret ettiğini ve Dük Decazes'in, İgnatıyef'e Fransa'nın barışı sağlamak ve güçler arasında bir uzlaşma oluşturmak için elinden geleni yapacağı garantisini verdiğini ifade etti (*New York Times*, 31 Mayıs 1876). *New York Times*, Rusya'nın, Türkiye'nin yeni sultanı V. Murad'ı tanımayı kabul ettiğini belirtti. Diğer büyük Avrupa Devletlerinden biri olan Avusturya'da Karlofça Antlaşması'ndan sonra Rusya'nın şark politikasından dolayı müttefik devletlerle aleyhine hareket etmeye başladı (*New York Times*, 7 Haziran 1876).

Sonuç

XIX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu için sosyal, siyasi ve ekonomik açıdan oldukça sancılı bir dönemdi. Osmanlı İmparatorluğunda içte yaşanan siyasi sorunlarla mücadele edebilmek için kabine değişiklikleri başlamış ve siyasi belirsizlikler meydana gelmişti. Meşrutiyet düzenini çözüm olarak gören aydınlar yeni bir Kanun-i Esasi hazırladılar ve Sultan Abdülaziz'in bu anayasayı onaylayarak yürürlüğe koymasını talep ettiler. Fakat Sultan Abdülaziz'den istedikleri desteği alamayınca kendilerinin irtibat halinde oldukları ve aynı zamanda mason olan V. Murad ile temasa geçtiler.

Sultan Abdülaziz'in, Rusya ile dostluğundan rahatsız olan İngiltere bu durumu fırsat bilerek beklenen desteği vermekte gecikmedi. Bu taht değişikliği ile İngiltere, Osmanlı-Rus yakınlaşmasını engelleyecekti. Bu amaç üzere dönemin İngiliz elçisi Sir Henry Elliot, taht değişikliğini gerçekleştirecek olan "Erkân-ı hal" kadrosu ile yakın ilişki içerisine girdi. Kaynaklardan edinilen bilgiye göre Elliot, hal'in yapılacağı tarihi bile bilmekteydi. V. Murad'dan meşrutiyet sözünü alan hal kadrosu, 30 Mayıs 1876'da beklenen taht değişikliğini gerçekleştirerek Sultan Abdülaziz'i tahttan indirip yerine V. Murad'ı tahta çıkardılar.

V. Murad'ın tahta geçiş aşamasında iken medrese talebelerinin ayaklanması, amcası Sultan Abdülaziz'in şaibeli ölümü, Çerkes Hasan Vakası gibi spesifik olaylar yaşaması ruhsal dengesinin bozulmasına sebep oldu. V. Murad'ı iyileştirmek için uygulanan yanlış tedaviler ise hastalığının daha da kötüye gitmesi sonucunu doğurdu.

Bu olaylar yabancı basında farklı değerlendirmelerle gündeme alındı. Büyük devletlerin basın-yayın organları kendi menfaatleri doğrultusunda haberler yaparak mevcut durumu manipüle etmeye çalıştılar. Yabancı basında çıkan bu haberler büyük devletlerin İmparatorluk üzerindeki hedeflerini göstermesi açısından önemlidir.

Kanun-i Esasi'nin yeniden yürürlüğe konulması Osmanlı İmparatorluğunun demokratikleşme sürecinde atılan önemli bir adımdı. 1876 anayasası ile gelecekte kurulacak olan Cumhuriyet rejiminin temelleri atılmış oldu.

KAYNAKÇA

- Aksun, Ziya Nur (1994), *Darbe Kurbanı Abdülaziz Han, Zamanı, Hedefleri, Şehid Edilişi, Artçı Darbeler ve Yıldız Muhakemesi*, İstanbul: Ötügen Neşriyat, s.159-203.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA)
BOA. HR. TO.278/54.
BOA. HR. TO.79/60.
BOA. HR. SYS.1913./26.
BOA. HR. SYS. 1913/26.
BOA. HR. SYS.160/17.
- Chicago Daily Tribune* 26 Haziran, 1876.
Chicago Daily Tribune, 26 Haziran, 1876.
Chicago Daily Tribune, 31 Mayıs 1876.
Chicago Daily Tribune, 28 Haziran 1876.
- Çabuk, Vahid (2002), *Sultan V Murad, Kuruluşundan Cumhuriyet'e Büyük Osmanlı Tarihi*, (c.IX, s.131-145). İstanbul: Emre Yay.
- Çelik, Hüseyin (1993), *Sultan V. Murad ile İlgili İngiliz Belgeleri, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, s. VII, s.173-186.
- Danişmend, İsmail Hami, *Beşinci Murad, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, (c. IV, 265-284) İstanbul: Türkiye Yay.
- Demir, Alperen (2018), *Çerkes Hasan Vak'ası Davranma Serasker!*, İstanbul: Bab-ıali Kültür Yay.
- Hıfzı, Hüseyin (1340), *Sultan Murad-ı Hamis Sebeb-i Hal'i*, İstanbul: Atatürk Kitaplığı, M. Cevdet Osmanlıca Kitaplar Koleksiyonu.
- İrtem, Süleyman Kâni (2003), *Sultan Murad ve Ali Suavi Olayı*, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul: Temel Yay.
- Kocabaş, Süleyman (2001), *Sultan Abdülaziz ve I. Meşrutiyet Tarihi*, İstanbul: Vatan Yay.
- Kuntay, Mithat Cemal (1956), *Namık Kemal: devrinin insanları ve olayları arasında*, c. II. İstanbul: Maarif Bakanlığı.
- New York Times*, 31 Mayıs 1876.
New York Times, 31 Mayıs 1876.
New York Times, 31 Mayıs 1876.
New York Times, 7 Haziran 1876.
Newyork Times, 31 Mayıs 1876.
Newyork Times, 31 Mayıs 1876.
- Osmanlı Ansiklopedisi, (1999), "V. Murad", (XII., s.230-241), Ankara, Yeni Türkiye Yay.
- Öztuna, Yılmaz (2003), *Bir Darbenin Anatomisi*, İstanbul: Bab-ıali Kültür Yay.
- Palmer, Alan (1995), *Osmanlı İmparatorluğu Son Üç yüz yıl Bir çöküşün Yeni Tarihi*, çev. Belkıs Çorakçı Dışbudak, İstanbul: Bilgin Yay.
- Sâib, Ahmed (1326), *Tarih-i Sultan Murad-ı Hâmis*, Matbaa-i Hindiyeye, Kahire.
- Terzi, Arzu (2011), *Abdülaziz- V. Murad- Abdülhamid Saray'da İktidar Mücadelesi Saray Mücevher İktidar*, İstanbul: Timaş Yay.

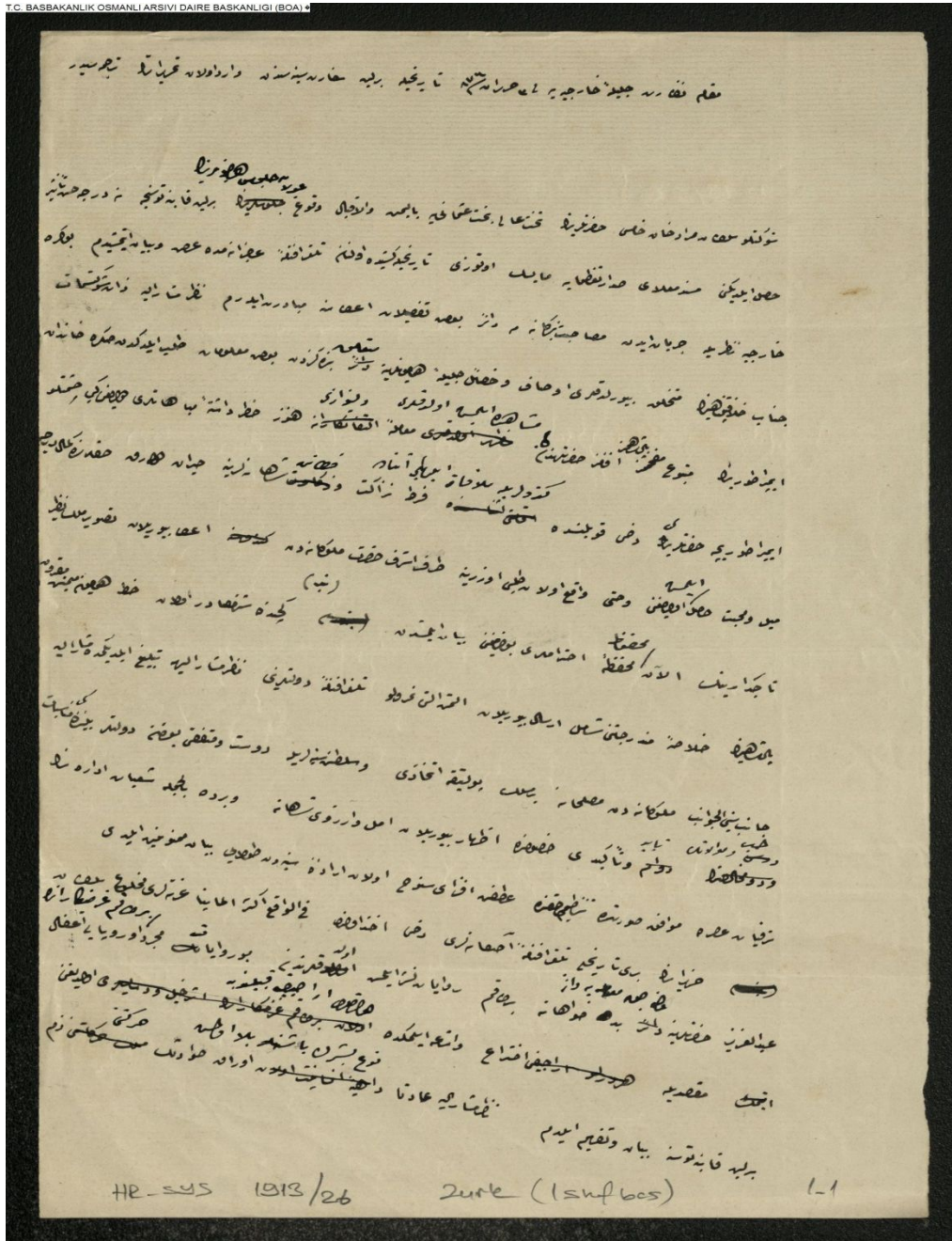

The Times of India, 13 Temmuz 1876.
The Times of India, 13 Temmuz 1876.
The Times of India, 13 Temmuz 1876.
The Times, 13 Haziran 1876.
The Times, 5 Haziran 1876.
The Times, 7 Haziran 1876.
The Times, 7 Haziran 1876.

Yazıcı, Serkan - Alperen Demir (2017), "Kamuoyu Algı Yönetimine Erken Bir Örnek Olarak Yerli ve Yabancı Basın Kaynaklarında Çerkes Hasan Vakası", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, s.VI, s.1-26.

EKLER

EK 1: V. MURAD'IN TAHTA ÇIKIŞI OLAYI İLE İLGİLİ BERLİN ELÇİĞİNDEN DIŞ İŞLERİ BAKANLIĞINA GELEN TEBRİK TELGRAFI

HR.SYS.01913.00026.001

BOA, HR. SYS. 1913/26-1

